

УДК 378.1

ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК

Полтавський університет економіки і торгівлі

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

А. С. МАКАРЕНКА

У ПРОЕКТУВАННІ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються важливі аспекти використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка у проектуванні змісту підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи». Показані переваги модульної системи як найбільш ефективної для підготовки магістрів.

Ключові слова: проектування, педагогічна спадщина А. С. Макаренка, підготовка магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи».

Постановка проблеми. Творче використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка у підготовці майбутніх викладачів університетів, коледжів і технікумів може відкрити нові перспективи. У Полтавському університеті економіки і торгівлі розпочато підготовку магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» з присвоєнням кваліфікації «викладач вищих навчальних закладів і університетів», яка є актуальною для освітнього простору регіону. Проектування змісту принципово нових навчальних програм з використанням педагогічної спадщини А. С. Макаренка стає для викладачів найбільш важливим елементом їх професійної діяльності. З появою нових курсів «Дидактичні системи у вищій школі», «Моделювання соціальної діяльності фахівця», «Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця» та інших, викладачеві потрібно вміти підбирати зміст, структурувати його, методично забезпечувати і організовувати засвоєння інформації студентами, фактично виконуючи їх замовлення на актуальну інформацію. У цих умовах викладачеві вищої школи важко забезпечувати якість освіти, не володіючи на високому рівні технологіями проектування змісту підготовки магістрів педагогіки вищої школи.

Аналіз публікацій, у яких намічено вирішення проблеми проектування змісту підготовки магістрів педагогіки, показав, що великий досвід мають наукові центри та навчальні заклади США, Канади, Західної Європи, Японії, де систематичні дослідження проводяться вже більше сорока років. Увага педагогів України до дослідженої проблеми посилюється тільки останнім часом і зосереджується переважно на розкритті теоретичних і практичних аспектів проектування змісту підготовки фахівців.

Оскільки вирішення проблеми проектування змісту підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» продовжує залишатися актуальним, **метою** цієї статті став пошук підходів до проектування змісту підготовки магістрів педагогіки на основі педагогічної спадщини А. С. Макаренка. Завданнями дослідження стало, по-перше,

виокремлення вимог до проектування змісту освіти; по-друге, виділення основних аспектів використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка у змісті підготовки спеціальності «Педагогіка вищої школи»; по-третє, визначення переваг модульної системи як найбільш ефективної в навчанні магістрів.

Виклад основного матеріалу почнемо з першого завдання – виокремлення вимог до проектування змісту освіти. Відзначимо, що зміст освіти – це той обсяг інформації про навколишній світ і про себе в ньому, який досліджений, вивчений, оформлений в навчальну дисципліну і призначений для засвоєння. Серед основних вимог до структурування змісту підготовки фахівців, зокрема, магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» слід виділити такі [за: 1].

Першою вимогою до змісту підготовки магістрів педагогіки є системність, оскільки змістом освіти є частина інформації про навколишній світ, призначена для засвоєння, і весь зовнішній світ теж складається з систем, а інформація про них є інформаційною системою. Системне подання змісту підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» передбачає виявлення системи і її поділ на складові частини, елементи системи, підсистеми, кожна з яких розглядається як нова система. До прикладу, в навчальній дисципліні «Дидактичні системи у вищій школі» сама дидактична система розглядається як впорядкована множина взаємопов'язаних і взаємообумовлених цілісних структурних і функціональних компонентів, що утворюють єдине ціле у своїй структурі, об'єднаних спільними цілями, мотивами і завданнями, спрямованими на виховання і навчання особистості. Структурними компонентами дидактичної системи є: викладач; студент; зміст навчання; технології навчання; засоби навчання (умови); мета; середу; F – якість (функція) системи; G – генеральний (системоутворюючий) фактор, що означає діяльність, її різновиди та інші взаємодії між елементами системи.

Друга вимога до змісту підготовки магістрів педагогіки є взаємна підпорядкованість, оскільки всі системи зовнішнього світу тісно взаємопов'язані. Інформація про зовнішній світ складається з інформації про системи, про зв'язки між ними і всередині них. Опис взаємозв'язків перетворює інформацію у потік, тобто перехід однієї інформації до іншої. Взаємна підпорядкованість передбачає плавний перехід від одного елемента системи до іншого, від загального до конкретного, що забезпечує індивідуальну траєкторію просування. Так, взаємопов'язаними є навчальні дисципліни «Моделювання соціальної діяльності фахівця» і «Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця». Перша вивчається студентами в першому семестрі, де вони здобувають навички оволодіння цілями, змістом, засобами, формами, методами і прийомами моделювання діяльності педагога вищої школи, подають до захисту створену ними модель фахівця і модель професійної діяльності фахівця у вигляді освітньо-кваліфікаційної характеристики (її частини). Друга навчальна дисципліна вивчається у другому семестрі, де моделюється освітня та професійна підготовка фахівця згідно змодельованої професійної діяльності, а увага магістрантів акцентується на розгляді таких питань: зміст освіти фахівця; система стандартів вищої освіти: Державний стандарт, галузевий стандарт і стандарт вищого навчального закладу; вимоги до стандартів; функції стандартів; складові стандартів; освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця і алгоритм її складання.

Третя вимога до структурування змісту підготовки магістрів педагогіки – цілісне сприйняття і уявлення всього обсягу інформації навчального курсу. Так, на початку вивчення навчальних дисциплін «Дидактичні системи у вищій школі», «Моделювання соціальної діяльності фахівця», «Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця» магістранти отримують структурно-логічні схеми навчального матеріалу, що дозволяє їм образно побачити весь навчальний предмет в цілому, його основні ідеї, проблеми та підходи до їх вирішення. Крім усвідомленого сприйняття досліджуваного матеріалу виникає також можливість інтенсифікації навчання.

Четверта вимога – безперервність – забезпечує подолання мозаїчності в роботі зі змістом, загрози механічного розподілу змісту на частини, використання блоків, не

оформлених в модулі. Рішення проблеми фрагментарності в подачі інформації є важливим для забезпечення організованості мислення, свідомості.

Наступні шість вимог до структурування змісту підготовки магістрів педагогіки також важливо враховувати проєктантам. П'ята – можливість вибору індивідуальної траєкторії просування у засвоєнні змісту освіти; шоста – актуалізація змісту, бо магістрант повинен розуміти, для чого, де і як та чи інша інформація стане йому в нагоді; сьома – технологічність навчального процесу, бо робота за алгоритмом передбачає різноманіття методів консультування, відбору і оформлення інформації, самооцінки, сприяє творчості магістрантів; восьма – забезпечення продуктивного мислення, коли засвоєння нової інформації здійснюється невеликими дозами як прирощення до раніше засвоєної інформації, що стала власним знанням; дев'ята – розвиток навичок рефлексивної культури, а найкращі умови для оволодіння технологією рефлексії створює модульна система навчання (для самооцінки, самоаналізу, для зіставлення своїх результатів з результатами інших); десята вимога до структурування змісту підготовки магістрів педагогіки – діяльнісний підхід, який забезпечується можливістю самовизначення, самостійністю у прийнятті рішення, створюваної умовами вибору. Вибір початку просування (елемента аналізованої системи), вибір напрямку просування, вибір команди, у якій буде вестися обговорення, – це тренінг свободи, самостійності, суб'єктності.

Тепер розглянемо друге завдання статті – виділення основних аспектів використання педагогічної спадщини А.С. Макаренка у змісті підготовки спеціальності «Педагогіка вищої школи», який слід проєктувати. Основним є те, що для підготовки магістрів із педагогіки вищої школи система А.С. Макаренка є досить ефективною з точки зору їхньої наступної виховної діяльності. Насамперед зазначимо, що А.С. Макаренко вважав необхідним активний вплив педагога на особистість вихованця, керуючись принципом: «людину слід не ліпити, а кувати» [6, с. 23]. Виховувати якості особистості у спеціальних умовах колективу – основна ідея видатного педагога. Навіть якщо не брати до уваги ідеологічне замовлення, ця ідея є досить переконливою: «комуністичну волю, комуністичну мужність, комуністичну цілеспрямованість не можна виховати без спеціальних вправ у колективі. Не метод парного впливу від випадку до випадку, не метод благополучного непротивлення, не метод помірності і тиші, а організація колективу, організація вимог до людини, організація реальних, живих, цільових устремлінь людини разом з колективом – ось що має скласти зміст нашої виховної роботи» [2, с. 319].

У змісті підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» виховна система А.С. Макаренка має зайняти достойне місце, адже він першим чітко обґрунтував концепцію виховного колективу, пронизану гуманістичними ідеями. Він довів, що «ніякий метод не може бути виведений з уявлення про пару: вчитель плюс учень, а може бути виведений із загального уявлення про організацію школи і колективу» [3, с. 236]. Педагогічні принципи, покладені ним в основу організації колективу, забезпечували чітку систему обов'язків і прав, що визначають соціальну позицію кожного члена колективу. Система перспективних ліній, принцип паралельної дії, відносини відповідальної залежності, принцип гласності та інші були спрямовані на те, щоб викликати краще в людині, забезпечити їй радісне самопочуття, захищеність, впевненість у своїх силах, сформувати постійну потребу руху вперед.

Магістри спеціальності «Педагогіка вищої школи» мають усвідомити, що виховання неможливе без прищеплення дисципліни. Основними принципами, на яких будувалася спеціальна виховна дисципліна А.С. Макаренка, є такі: 1) повага і вимогливість; 2) правдивість і відвертість; 3) принциповість; 4) піклування і увага, знання; 5) вправи; 6) загартування; 7) праця; 8) колектив; 9) сім'я; перше дитинство, кількість любові і міра суворості; 10) дитяча радість, гра; 11) покарання і нагорода [10, с. 365].

А.С. Макаренко вважав, що для виховання вирішальне значення належить меті виховання, яка розглядалася ним не як мета окремих заходів, не загальний ідеал, а вся «програма людської особистості, програма характеру людини» [7, с. 129]. Під характером він розумів «весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої

переконаності, і політичне виховання, і знання – рішуче всю картину людської особистості» [7, с. 129]. Педагог наголошував на формуванні у кожного вихованця почуття обов'язку і поняття честі, вміння підкорятися товаришу і наказувати йому, уміння бути ввічливим, суворим, добрим і нещадним – залежно від умов його життя і боротьби. Він повинен бути активним організатором, настирливим і загартованим, уміти володіти собою і впливати на інших. Якщо його покарає колектив, він повинен поважати і колектив, і покарання. Він повинен бути веселим, бадьорим, підтягнутим, здатним боротися і будувати, жити і любити життя, він має бути щасливий не лише в майбутньому, а й кожного дня.

Безперечно, в умовах ідеологічного протистояння із Заходом, А.С.Макаренко протиставляв ідеал радянської людини західному ідеалу. Типовими якостями особистості радянської людини Антон Семенович вважав «самопочуття людини в колективі, характер її колективних зв'язків і реакцій, її дисциплінованість, готовність до дій і гальмування, здібність такту і орієнтування, принциповість і емоційне перспективне устремління» [9, с. 120]. На думку одного з дослідників творчості А.С.Макаренка, виховання у його системі, зважаючи на відмінність ідеалів, принципово відрізнялося від «буржуазного». На Заході – це виховання окремої особистості, пристосування її до боротьби за існування, а в системі А.С.Макаренка – людини-колективіста, у якій немає дисгармонії між особистими і суспільними цілями, немає протиставлення особистих і колективних інтересів [11, с. 91].

У магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» повинне бути чітке усвідомлення позиції А.С.Макаренка, що вся діяльність педагога має доводити важливість колективу для виховання якостей людини: «окремий член цього колективу має відчувати свою залежність від нього – від колективу, має бути відданим інтересам колективу, відстоювати свої інтереси і в першу чергу дорожити цими інтересами» [7, с. 132].

Важливими для проектування змісту підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» є ідеї А.С.Макаренка стосовно навчання педагога педагогічній техніці. «Вихователь повинен себе так вести, щоб кожен рух його виховував, і завжди має знати, чого він хоче в даний момент і чого він не хоче» [8, с. 172]. Серед педагогічних технік важливе місце належить методу «вибуху», яким є «доведення конфлікту до останньої межі, до такого стану, коли вже немає можливості ні для якої еволюції, ні для якої тяжби між особистістю і суспільством, коли ребром поставлене питання – або бути членом суспільства, або піти з нього» [4, с. 458]. Прихильник «революційних» методів виховання, А.С.Макаренко вважав, що члени колективу, «поставлені перед необхідністю негайно щось рішити, вони не здатні аналізувати і в сотий, може бути, раз копатися у скрупульозних роздумах про свої інтереси, капризи, апетити, про «несправедливості» інших. Підкоряючись в той же час емоційному впливові колективного руху, вони, нарешті, справді зривають в себе дуже багато уявлень, і не вспіють їх залишки злетіти в повітря, як на їх місце вже стають нові образи, уявлення про могутню правоту і силу колективу, яскраво відчутні факти власної участі в колективі, в його рухові, перші елементи гордості і перші солодкі відчуття власної перемоги» [4, с. 458–459].

Педагогічній майстерності вихователя А.С.Макаренко приділяв особливу увагу. Так, у статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» він зазначав, що педагогічна майстерність є «дійсне знання виховного процесу» [3, с. 235].

У статті «Про мій досвід» А.С.Макаренко зазначає, що «педагогічна майстерність – зовсім не проста справа. Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, яке вимагає таланту, але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта..., можливо і потрібно розвивати зір... Це необхідно для вихователя. Треба вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, і це читання може бути описане в спецкурсі...Педагогічна майстерність полягає і в постановці голосу вихователя, і в керуванні власним обличчям... Педагог не може не грати... Учню іноді треба продемонструвати муки душі, а для цього треба вміти грати... Я став дійсним майстром тільки тоді, коли навчався говорити «іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся,

що хтось до мене не підійде або не відчує того, що потрібно. А у вихователя майстерність проявляється на кожному кроці..., треба вміти керувати своїм настроєм» [5, с. 262].

Тепер зупинимось на третьому завданні статті – з'ясуванню переваг модульної системи навчання в проектуванні змісту підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» на основі творчого використання педагогічної спадщини А. С. Макаренка. Такими є: чітка структура кожного навчального курсу, впорядкованість; можливість відстеження зв'язків між елементами; наочність, усвідомлення перспективи; індивідуальний підхід до навчання; гнучкість надання інформації; розвиток продуктивного мислення; багатофункціональність; можливість самоконтролю навчання магістрантами та власної діяльності викладачем; активізація пізнавальної діяльності; комплексність, орієнтація на перспективу просування; накопичувальний принцип оцінювання роботи магістранта; можливість самоконтролю і самооцінки; формування самостійності; тренування у виборі, тобто певна свобода; відповідальність за свій вибір; формування суб'єктної позиції в навчальній діяльності [1]. Окрім вищезазначених, достоїнствами модульної системи навчання є також: можливість адаптації змісту до потреб магістранта; вибір змісту відповідно до заявленої магістрантом проблеми; врахування інтересів і проблем студентів; гнучкий графік засвоєння нового змісту та нових методів; накопичувальний принцип в самооцінці.

Таким чином, проектуючи зміст підготовки магістрів педагогіки з використанням педагогічної спадщини А. С. Макаренка, проєктант повинен бачити алгоритм дій суб'єктів навчання та критерії досягнення ними гарантованого результату.

Висновком з нашого дослідження є вказівка на можливість вирішення в процесі проектування змісту підготовки магістрів педагогіки важливих для України конкретних завдань освіти. Серед них: 1) необхідність формування суб'єктної позиції студента, самостійності, вміння приймати рішення в конкретних ситуаціях, брати на себе відповідальність за результат власної діяльності, висуває вимоги до навчального процесу – забезпечити тренування, відпрацювання якостей педагога на основі технік А. С. Макаренка; тому зміст має бути структурований так, щоб дати можливість самостійного вибору, індивідуального просування і самооцінки результату; 2) подолання стереотипу, який міцно посів у професійній свідомості викладачів, – «поставити перед студентом мету»; тому кожен елемент змісту повинен бути частиною модуля, де поєднується нова інформація з опорними знаннями в процесі спільних дій; 3) подолання стереотипу, що освіта є тільки навчанням; тому проектування освітнього процесу повинно враховувати, на основі педагогічної спадщини А. С. Макаренка, процес розвитку розумових, комунікаційних, рефлексивних, професійних здібностей; магістранти повинні самостійно підбирати інформацію, структурувати, вирішувати конкретні професійні ситуації і проблеми.

Список використаних джерел

1. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности / Майя Тимофеевна Громкова. – М.: Юнити-Дана, 2003. – 416 с.
2. Макаренко А.С. Воля, мужество, целеустремленность /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 316–320.
3. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта /А.С. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 235 – 236.
4. Макаренко А.С. О «взрыве» /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 3. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 456–459.
5. Макаренко А.С. О моем опыте /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 260–266.
6. Макаренко А.С. Прекрасный памятник /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 22–24.
7. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания (лекции). Лекция первая. Методы воспитания /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 123–139.
8. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания (лекции). Лекция третья. Педагогика индивидуального развития /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 161–180.
9. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания (тезисы) /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 118–121.

10. Макаренко А.С. Что значит воспитать ребенка? /А.С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 399 с. – С. 364–365.

11. Ярмаченко Н.Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А.С.Макаренко: Кн. для учителя /Н.Д. Ярмаченко. – К.: Рад. шк., 1989. – 191 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2013

Лебедик Л.

Полтавский университет экономики и торговли, Украина

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ А.С. МАКАРЕНКО В ПРОЕКТИРОВАНИИ СОДЕРЖАНИЯ ПОДГОТОВКИ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье рассматриваются важные аспекты использования педагогического наследия А.С. Макаренко в проектировании содержания подготовки магистров специальности «Педагогика высшей школы». Показаны преимущества модульной системы как наиболее эффективной для подготовки магистров.

Ключевые слова: проектирование, педагогическое наследие А.С.Макаренко, подготовка магистров специальности «Педагогика высшей школы».

Lebedyk L.

Poltava University of Economics and Trade, Ukraine

USING PEDAGOGICAL HERITAGE MAKARENKO IN DESIGNING CONTENT FOR MASTERS PEDAGOGICS

In the article for important aspects of the pedagogical heritage Makarenko in designing content for masters specialization «Pedagogy of high school». The advantages of a modular system as the most effective for the Master.

Keywords: design, pedagogical heritage Makarenko, preparation of masters in «Pedagogy of high school».